מדלין שלופי כדתנן א) המידל בגפנים כשם שהוא מידל בשלו כך הוא מידל בשל עניים דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר בשלו רשאי ואינו רשאי בשל עניים אמר ליה והתניא מדלין מים לירקות כדי לאוכלן אמר ליה ב) אי תניא תניא: ואין עושין עוגיות לגפנים: מאי עוגיות אמר רב יהודה בנכי ג) תניא נמי הכי אלו הן עוגיות בדידין שבעיקרי זיתים ושבעיקרי גפנים איני והא רב יהודה שרא לבני בר ציתאי למעבד בנכי לכרמיהון לא קשיא [א] הא בחדתי הא בעתיקי: ר' אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה: בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מאי טעמא פליגו בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל חד אמר מפני שנראה כעודר וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה מאי בינייהו איכא בינייהו דקא אתו מיא בתריה מאן דאמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה איכא ומ"ד מפני שנראה כעודר ליכא ולמאן דאמר מפני שנראה כעודר ליחוש מפני שמכשיר אגפיה לזריעה אלא איכא בינייהו דקא שקיל מיניה ושדי לבראי למאן דאמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ליכא למ"ד מפני שנראה כעודר איכא ולמ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה ליחוש מפני שנראה כעודר עודר נמי כי קא שקיל בדוכתיה מנח ליה אמימר מתני לה מפני שנראה כעודר וקשיא ליה דרבי אלעזר בן עזריה אדר' אלעזר בן עזריה ומי אמר ר' אלעזר בן עזריה כל שנראה כעודר אסור ורמינהי ד) [ב] עושה אדם את זבלו אוצר ר' מאיר אוסר עד שיעמיק שלשה טפחים או עד שיגביה ג' טפחים היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך רבי אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע ר' זירא ור' אבא בר ממל חד אמר כגון שהעמיק וחד אמר זיבלו מוכיח עליו: ומתקנין את המקולקלת במועד: מאי מקולקלת אמר רבי אבא [ג] שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים פשיטא חצי טפח על שלשה טפחים כיון דלא עבר מיא לא כלום הוא טפחיים על שנים עשר דקא טרח טירחא יתירא לא טפחיים על שבעה מהו [ד] הכא חמשה קא מעמיק והכא חמשה קא מעמיק או דלמא כיון דאיכא טפח יתירא איכא טירחא טפי תיקו אביי [ה] שרא לבני בר המדך לשחופי נהרא רבי ירמיה [ו] שרא להו לבני סכותא למיכרא נהרא טמימא רב אשי שרא להו לבני מתא מחסיא לאקדוחי נהר בורניץ אמר כיון דשתו מיניה רבים כרבים דמי ותנן עושין כל צורכי רבים: ומתקנין את

קילקולי

ה) **מדלין** לירקות. ממקום עמוק קרי דילוי ואע"ג דאיכא טירחא יתירא בשביל לאכול התירו [א] אבל לייפות [ב] אפילו ליכא טירחא לא התירו [ג]: **כך** מידל בשל עניים. דכי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב (דברים כד) כי תבצור כרמך לא תעולל איסור עוללות עלייהו [ד]: **מפני** שמכשיר אגפיה לזריעה. ונראית חרישה ממש שסבורין הרואין שלכך מתכוין אי נמי חשיב ליה עבודת קרקע ממש ואע"ג שאינו מתכוין לכך מיהו מלאכה היא ואע"ג דאמר ר' שמעון דבר שאין מתכוין מותר הא אמרינן ו) מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות ורבנן סברי כיון דע"י שינוי עביד ליה לאו מלאכה היא ומותר דלא שמיה חרישה [ה]: **זבלו** מוכיח עליו. דליכא למיחש להא דמאן דחזי החפירה ז) (לא) חזי ליה (ב) לזבל שבחפירה [ו]:

לאתויי

שלופי. כשהירקות רלופין נוטל מהן מבינתיים לאוכלן מותר ליפותן אסור בשביל ליפותן אותם שנשארים: **המידל.** תולש בגפנים שישנן ביחד יותר מדאי: **בשל עניים.** בפאה. א"נ עוללות שאין לו לא כתף ולא נטף: **בנכי.** בורות תחת הגפנים וזיתים ונותן בהם מים: **עוגיות.** עגול סביב כמו עג עוגה ועמד בתוכה (תענית דף יט.). ובדידין נמי הן גומות: **ליתאי.** מקום: **למעבד בנכי.** עוגיות והיכי שרי והא תנן אין עושין עוגיות: **הא בחדתי.** שמעולם לא היו שם עוגיות אסור לעשות בחולו של מועד דאיכא טירחא יתירא אבל עתיקי שכבר היו לו שם עוגיות ונסתמו מותר לחזור ולחופרן בחולו של מועד: **מפני שנראה כעודר.** לצורך שביעית שהרי חופר כעודר: **שמכשיר אגפיה לזריעה.** כשחופר האמה ומניח העפר שבאמה על שפת האמה מתקן אגפיה לזריעה דעביד לה ארעא רכיכא: **דקא אתו מיא בתריה.** דכי חפר באמה אתו לאלתר מים בהדי חפירה: **מ"ד מפני שמכשיר אגפיה לזריעה איכא.** אע"ג דאתי מיא בתריה דהא שדא ארעא רכיכא אגפי האמה: **ומ"ד מפני שנראה כעודר ליכא.** דהא אתי מיא ובעודר ליכא מים ולכך לא דמי לעודר: **אלא.** לעולם דלא אתו מיא בתריה ואיכא בינייהו דשקיל ושדי לבראי דחפיר באמה ושדי עפר לבראי רחוק מאגפי אמה דלא מכשיר אגפיה לזריעה: **מאן דאמר מפני שנראה כעודר איכא.** דהא חפיר ולא אתו מיא בתריה: **בדוכתיה מנח ליה.** דלא שדי ארעא לבראי דלא עביד אלא מרכך ארעא אבל הכא שדי לבראי לכך לא דמי לעודר: **אמימר מתני.** בהדיא הא דאמר ר' אלעזר אין עושין את האמה בשביעית מפני שנראה כעודר: **עושה אדם זבלו אוצר.** שמכניס כל זבלו בשביעית בשדה ולא אמרינן דנראה כמזבל שדהו בשביעית: **עד שיעמיק שלשה טפחים.** ומכניס הזבל לשם דמוכחא מלתא דלא עביד כדי לזבל שדהו בשביעית: **היה לו מעט זבל.** באותה שדה קודם שביעית מוסיף עליו זבל והולך בשביעית ואין צריך להעמיק: **רבי אלעזר אוסר.** אפילו אם היה שם מעט זבל קודם שביעית להוסיף עליו בשביעית: **עד שיעמיק שלשה.** או שיתן הזבל על הסלע שבשדה דלא נראה כמזבל והיכי שרי רבי אלעזר לחפור ולהעמיק בשביעית ולא חייש לנראה כעודר: **כגון שהעמיק.** קודם לכן כלומר הא דאמר רבי אלעזר עד שיעמיק לא אמר עד שיעמיק בשביעית אלא שהיה עמוק קודם שביעית: **זבלו מוכיח עליו.** כלומר אע"ג דמעמיק בשביעית הוא נראה כעודר ואסור הכא מותר שהרי זבלו שמניח לשם מוכיח עליו דלא עביד משום עודר: **שאם היתה עמוקה טפח.** כלומר שלכתחילה היה שם אמת המים בת ששה טפחים ונסתמה עד טפח (א) מעמידה עד ששה טפחים כלומר חוזר ומעמיק אותן חמשה טפחים שנסתמה: **חצי טפח על שלשה.** אם היתה בתחלה בת שלשה טפחים ונסתמה עד חצי טפח דודאי אינו חוזר וחופר אותן שני טפחים ומחצה אע"ג דהוי דומיא דהיתה עמוקה טפח ומעמידה על ו' טפחים: **כיון דמעיקרא לא עברי בה מיא.** כלומר ודאי באמה בת שלשה טפחים לא עברי בה מיא שפיר לא קודם לכן ולא עכשיו הוי טירחא דלא צריך: **טפחיים על שנים עשר.** דלכתחילה היתה של שנים עשר ונסתמה עד שני טפחים אסור להעמיק עוד עד י' טפחים על אותן שנים הראשונים משום דהוי טירחא יתירא דקא מעמיק כל כך ולהגביה קרקעית הגומא למעלה מששה טפחים: **טפחיים על שבעה טפחים.** ונסתמה עד שני טפחים: **מהו.** להעמיק אותן חמשה שנשתיירו: **הכא חמשה קא מעמיק.** דהיתה עמוקה טפח ומעמידה על ששה ולא הוי טירחא יתירא להעמיק כל כך בקרקע: **והכא.** נמי לא מעמיק במועד אלא חמשה טפחים: **כיון דאיכא טפח יתירא.** דלא צריך כל הטפח [דסגי בד']: **איכא טירחא טפי.** שטוחה עצמו בשביל אותו טפח יתר מדאי: **לשחופי נהרא.** לעקור ענפי אילנות הגדלים בנהר: **למיכרא נהרא טמימא.** לפנות מקור המעיין שנסתם: **לאקדוחי נהרא.** לפנות שירטון שבאמצע הנהר: **בורניץ.** שם הנהר:

קילקולי

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פ"ח מהלכות י"ט הלכה ג טוש"ע א"ח סי' תקלז סעיף ה:

לב ב מיי' פ"ב מהלכות שמיטה הלכה ב:

לג ג ד מיי' פ"ח מהל' י"ט הלכה ג סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקלז סעיף ו:

לד ה ו מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע א"ח סי' תקמד ס"ב:

רבינו חננאל

ואסיקנא מדלין מים לירקות כדי לאוכלן ואם בשביל לייפותן אסור. ולית האי מדלין מלשון שלופי כדתנן המדל בגפנים כו'. [ואין עושין עוגיות]. פי' עוגה, והן בדידן שבעיקרי אילנות, כדתנן במס' כלים פ' כ"ט יד הבדיד ארבעה. והני מילי בחדתא, אבל בעתיקא, למיעבד בנכי שרי. מתני' ר' אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה כתחלה בין [במועד ובין] בשביעית. ומקשינן, בשלמא במועד משום טירחא, אלא שביעית אמאי לא. ופרקינן, כיון שחופר נראה כעושה מלאכה בשביעית בשדה. ויש אומרים מפני שמכשיר אגפיה לזריעה, כלומר כיון שחופר נמצא כחורש באמצע ומכשיר הצדדין לזריעה כו'. אמימר מתני לה מפני שנראה כעודר, וקשיא ליה ומי אמר ר' אלעזר הכי, שכל החופר ומעמיק נראה כעודר, והא איהו דאמר [שחופר] עד ג', ולא גזר משום עודר, דתנן במס' שביעית פרק שלישי עושה אדם זבלו אוצר, ר' מאיר אוסר עד שיעמיק ג' טפחים או עד [שיגביה] ג' [היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך. ר' אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק ג'] או עד שיתן על הסלע. ופרקינן, ר' זירא ור' אבא בר ממל, חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן, וחד אמר זבלו מוכיח עליו שאינו עודר. פיסקא וחכמים אומרים עושה אדם אמת המים כתחלה בשביעית, ומתקנין את המתקלקלת במועד. מאי מקולקלת. אמר ר' אבהו שאם היתה עמוקה טפח, חופרה ומעמידה על ששה טפחים, נמצא מוסיף חמשה טפחים. ומיבעיא לן, אמה שיש בה טפחיים מהו לחפור ה' האחרות ולהעמידה על שבעה טפחים. דחמשה נמי הוא דקא מוסיף. ועלתה בתיקו. ומתקנין קילקולי המים שברשות הרבים. אביי שרא לבני הרמך לסחופי נהרא. ור' ירמיה שרא למכרא נהרא סתום ולפותחו, ורב אשי שרא לאקדוחי נהר ביצין. אמר כיון דשתו מניה, כי רבים דמי, ותנן עושין כל צורכי (המים) [רבים].

מסורת הש"ס

א) פאה פ"ז מ"ה, ב) [שבת קטו: וש"נ], ג) [תוספתא פ"א ע"ש תוספתא דשביעית פ"א], ד) [שביעית פ"ג מ"ג], ה) שייך מעב"ל, ו) שבת עה., ז) [נ"ל הא וכן איתא בתוי"ט דשביעית פ"ג מ"ג],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שאם היתה כו' ונסתמה עד טפח וחוזר ומעמידה עד ששה: (ב) תום' ד"ה זבלו כו' חזי ליה נמי לזבל:

מוסף תום'

א. דכל שהוא לצורך אוכל נפש מטרח טרחינן כל מה דאפשר ואפי' דש וקוצר וטוחן, ואפי' בפרהסיא כדאיתא לקמן (יב:). ריטב"א. ב. כלומר שיגדלו וירבו כדי שיהיו ראויין לאכלן לאחר המועד. ר"י מלוניל. ג. דלהרוחה קא עביד. ר"י מלוניל. ד. ואע"פ שיש בהן פאה או עוללות של עניים מדל בשלהן כמו בשלו שלא היה להם לעניים לאחר מללקט, ור"מ סבר דאין רשאי בשל עניים לפי שיכול להמתין עד שילקטו העניים. ר"ש פאה פ"ז מ"ה. ה. דכל שנראה כחופר לא הוי עבודה דעודר לא הוי כיון דמשליך את העפר למרחוק והעודר מניחו במקומו. נמוקי יוסף. ו. כי בעוד שהוא חופר מצד אחד הוא מביא זבל ומניח מצד אחר שחפר כבר. שיטה לתלמיד ר"י מפאריס.

קילקולי המים שברה"ר וכו': חטיטה אין חפירה לא אמר ר' יעקב אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שאין רבים צריכין להם אבל רבים צריכין להם אפילו חפירה מותר וכי רבים צריכין להם מי שרי והתניא חוטטין בורות שיחין ומערות של יחיד ואין צריך לומר של רבים ואין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים ואין צריך לומר של יחיד מאי לאו בשרבים צריכין להם לא בשאין רבים צריכין להם דכוותה גבי יחיד שאין יחיד צריך להם חטיטה מי שרי והתניא בורות שיחין ומערות של יחיד כונסין מים לתוכן אבל לא חוטטין (א) ולא שפין את סדקיהן ושל רבים חוטטין אותן ושפין את סדקיהן ואלא מאי בשיחיד צריך להם דכוותה גבי רבים בשרבים צריכין להם חפירה מי אסיר והתניא בורות שיחין ומערות של יחיד כונסין מים לתוכן וחוטטין אותן אבל לא שפין את סדקיהן ולא חוטטין לתוכן ולא סדין אותן בסיד ושל רבים חופרין אותן וסדין אותן בסיד אלא קשיא הך קמייתא תריץ הכי חוטטין בורות של יחיד [א]בשיחיד צריך להם ואין צריך לומר בשל רבים כשרבים צריכין להם [ב]דאפילו חפירה מותר ואין חופרין בורות שיחין ומערות של רבים [ג]בשאין רבים צריכין להם ואין צריך לומר של יחיד דכי אין יחיד צריך להם [ד]אפילו חטיטה נמי אסור אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני עושין כל צורכי רבים כל לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה לא לאתויי הא דתניא [ה]יוצאין לקווץ את הדרכים ולתקן את הרחובות ואת א) האסטרטאות ולמוד את המקואות וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מרגילין לתוכו ארבעים סאה ומנין שאם לא יצאו ועשו כל אלו שכל דמים שנשפכו שם מעלה עליהם הכתוב כאילו הם שפכום ת"ל [1]והיה עליך דמים הא בהדיא קתני לה ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת המקואות ועושין כל צורכי רבים לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה שמע מינה: [ו]מציינין את הקברות: אמר ר"ש בן פזי רמז לציון קברות ב) מן התורה מנין °תלמוד לומר [2]וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון א"ל רבינא לרב אשי הא מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר וליטעמיך הא ג) דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו [3]כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי ד) (לשרתני) מקמי דליתי יחזקאל מאן אמר אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא הכא נמי גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא רבי אבהו אמר מהכא [4]וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש וכן אמר רבי עוזיאל בר בריה דרבי עוזיאל רבה טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש והאי להכי הוא דאתא ההוא מיבעי ליה לכדתניא וטמא טמא יקרא ה) [ז]צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשין עליו רחמים א"כ ליכתוב וטמא יקרא מאי וטמא טמא שמעת מינה תרתי אביי אמר מהכא [5]ולפני עור לא תתן מכשול רב פפא אמר (ב) [6]ואמר סלו סלו פנו דרך רב חיננא אמר הרימו מכשול מדרך עמי ר' יהושע בריה דרב אידי אמר [7]והודעת להם את הדרך (אשר) ילכו בה מר זוטרא אמר [8]והזרתם את בני ישראל מטומאתם רב אשי אמר ו) [9]ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי רבינא אמר [10]ושם דרך אראנו בישע אלהים אריב"ל ז) כל השם אורחותיו זוכה ורואה בישועתו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ושם דרך אל תקרי ושם אלא ושם דרך אראנו בישע אלהים רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה קרי

ח) **קילקולי המים.** כגון אבנים שנפלו מחמת הבור: **חוטטין.** נפלו לבורות בקרקעית הבור מעלה אותן במועד: **אבל לא חוטטין אותן.** אי אמרת בשלמא הא דקתני ההיא ברייתא שלמעלה (ג) של יחיד היינו בשיחיד צריך לו איכא לאוקמי האי דקתני האי ברייתא אבל לא חוטטין בשאין יחיד צריך לו אלא אי אוקמת לה הא דחוטטין בשאין יחיד צריך לו א"כ האי דקתני אבל לא חוטטין במאי מוקמת לה: **אלא מאי בשיחיד צריך לו כו'.** כלומר במאי מוקמת האי דקתני חוטטין בשרבים צריכין להן והתניא כו' של רבים חופרין אותן: **אלא קשיא קמייתא.** דקתני אין חופרין בורות של רבים בשרבים צריכין לו קשיא להא ברייתא דקתני הכא של רבים חופרין אותן: **אלא תריץ הכי.** ואין צריך לומר בשל רבים דאפילו חפירה מותר ולא קשיא לרבי יוחנן דאמר לא שנו כו': **מתניתין נמי דיקא.** דבשרבים צריכין לו דחפירה נמי מותר: **לקווץ את הדרכים.** לפנות קוצים שבדרכים: **מרגילין להיות בתוכו ארבעים סאה.** שמרגילין שיהא (ד) נוגע במקוה אמת המים כדי שיהא בו ארבעים סאה: **כל דמים שנשפכו שם.** כגון בקוצים שבדרכים: **הא.** דקאמרת דלאתויי הני נמי בהדיא קתני במתני' מתקנין כו' אלא ודאי הא דקתני ועושין כל צורכי רבים לאתויי חפירה קא אתו: ט) **מציינין את הקברות.** שעושין סימנים על הקברות בסיד כדאמר במרובה (ב"ק דף סט.) של קברות בסיד לחוור כעצמות כדי שלא ילכו אוכלי תרומה לשם: **דכתיב וראה עצם וכו'.** יחזקאל מתנבא על העתיד לבא שיעשו ישראל ציונים על עצמות הפגרים המושלכין (ה) ורמז הוא שלא בא הכתוב י) אלא להזהיר וללמד שיהא אדם עושה ציון: **כל בן נכר** (ו) **וערל בשר.** שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו שיראים פן ימות גם הוא כאחיו לא יבא אל מקדשי לשרתני שאסורין בעבודה: **גמירי.** מסיני: **טומאה קוראה לו פרוש.** כלומר עושים סימנים על הטומאה כדי שיהא מרגיש ופורש: (ז) **לפני עור לא תתן מכשול.** כלומר עשו דבר על הטומאה שלא יהו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות: **והזרתם.** ומתרגמינן ותפרשון: **עשו משמרת למשמרתי.** עשו משמרת לאוכלי תרומה דכתיב בה משמרת דכתיב (במדבר יח) ואני נתתי לך את משמרת תרומותי שלא יהו מטמאים: **ושם דרך.** שעושין סימן באיזה דרך ילכו: **אראנו בישע אלהים.** זה השם אורחותיו המחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ושם כמו שמין כ): **בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה.** משום דאתו כולי עלמא לפירקא ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפרוקי הוה מכסיף: קרי

לאתויי הך דתניא. קא סלקא דעתיה דהאי דקפריך הכא דבכלל מתקנין הדרכים לא הוי קווץ דרכים דתיקון משמע שמתקן הגבשושיות והגומות הלכך פריך הכי ומתרץ כל אלו בהדיא קתני להו דהוו בכלל מתקנין כו' א"נ האי דמקשה הך קושיא לא היתה מתניתא שגורה בפיו ולא הוי ידע נ) דגרס בה ומתקנין את הדרכים: **והיה עליך דמים.** פי' רבינו חננאל נקיט ליה להאי קרא מפרשת מ) מעקה דדמי להאי דהוי מכשול ממתני' עם הגמרא יש ללמד שאסור להשקות קרקעות אלא אותן דהוו דבר האבד שיתקלקלו התבואה והאילנות הנטועים בה והוא הדין לשאר עבודת קרקע אסור בחולו של מועד והא דאמרינן דמותר להשקות הני מילי כגון מאמת המים העוברת בשדה עצמו דליכא טירחא יתירא ומותר לתקן בורות שיחין ומערות של יחיד [א] ושל רבים [ב] מותר לחפור לכתחילה [ג] כיון דצריכי למים [ד] דהכי תניא לעיל כדפרישית: **רמז לציון.** [ה]דהאי קרא לא כתיב אלא לעתיד אבל לא בזמן הזה [ו] ומיהו משני דאיכא למילף מהתם: **הא מקמי דליתי יחזקאל.** כלומר לדידך דאמרת דבזמן הזה הוי ל) מדאורייתא א] אם כן מקמי דליתי יחזקאל הוה ליה להקדוש ברוך הוא לאשמועינן דצריך ציון [ז] ומתרץ הרבה דברים דקים לן דאסורין מן התורה דלא כתיב בקרא אלא בהלכה עד דאתא יחזקאל והאי הכי נמי: **רב פפא אמר סלו סלו.** כל חד וחד נקיט מאי דהוה מסיק אדעתיה ולא פליגי אלא אורחיה דמלתא דכל חד מסיק אדעתיה מאי דלא מסיק חבריה אדעתיה: **בשבתא דריגלא.** שבת של יום הרגל [ח] שהיו דורשין והיו מתקבצין כל בני העיר לשמוע הלכות של רגל: אין

מסורת הש"ס

א) [פי' דרכים המפולשין], ב) [עי' תוס' ב"ב קמז. ד"ה מנין], ג) תענית יז: יומא עא: סנהדרין כב: פג: זבחים יח: [כב:], ד) [ליתא בקרא], ה) [סוטה לב:] נדה סו. שבת סז. חולין עח., ו) [יבמות כא.], ז) [סוטה ה:], ח) [שייך למשנה דף ב.], ט) [שייך במשנה לעיל ב.], י) ברש"י בעין יעקב ליתא תיבת אלא, כ) [גיטין מח:], ל) [עי' תוס' פסחים נז. ד"ה אלא וכו'], מ) [משם לא מוכח מידי ושם כתיב קרא אחרינא ונראה דצ"ל מפ' מקלט העתק מחילופי גרסאות], נ) [ועי' תוס' ב"ב קמז. ד"ה מנין],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' אבל לא חוטטין אותן ולא שפין: (ב) שם רב פפא אמר מהכא ואמר סלו כו' רב חיננא אמר מהכא הרימו כו' ר"י בריה דר"א אמר מהכא והודעת כו' מר זוטרא אמר מהכא והזרתם כו' רב אשי אמר מהכא ושמרתם כו' רבינא אמר מהכא ושם דרך כו': (ג) רש"י ד"ה אבל כו' ברייתא שלמעלה חוטטין של יחיד היינו: (ד) ד"ה מרגילין כו' שיהא נובע (במקום) [במקוה] כו' ונ"ב נראה דפי' זה הוא של רבינו הלוי דס"ל דזבה טעונה מים חיים אבל לדעת רש"י דס"ל דלא בעי' מים חיים צ"ל מרגילין לתוכו מ' סאה היינו מי גשמים עי' בפ' במה אשה שבת דף סה ע"ב ובבכורות דף כה ע"ב: (ה) ד"ה דכתיב כו' הפגרים המושלכין בארצם ורמז הוא (שלא בא הכתוב וכו' עושה ציון) תא"מ ונ"ב ס"א שלא בא הכתוב להזהיר ולומר שיהא אדם עושה ציון דמש"ה א"ל ציון דכיון שאין מטמא באהל מכסהו בקרקע ואין צריך לציין: (ו) ד"ה כל בן נכר ערל לב שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים שנעשה ערל לב ועע"ז כדמפרש בפ"ב דמנחות וערל בשר שמתו כו': (ז) ד"ה לפני כו' וטהרות הס"ד ואח"כ מה"ד פנו דרך. עשו דרך פנוי ללכת בו הס"ד:

◆

גליון הש"ס

גמ' ת"ל וראה עצם אדם. עי' נדה דף נז ע"א תוס' ד"ה ובנה:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה הא מקמי וכו' מדאורייתא. נ"ב עיין נדה דף נז ע"א דמדרבנן הוא וצ"ע. ועיין בב"ב קמז ע"א תוס' ד"ה מנין כו' ודו"ק שוב נדפס ספר יד דוד וראיתי שהרגיש בזה:

◆

מוסף רש"י

דבר זה. דכהן ערל פסול לעבודה (סנהדרין כב:). **כל בן נכר ערל לב.** כהן מומר לעבודת כוכבים שהוא ערל לב ונתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (שם פג: וכעי"ז שם כב: ויומא עא:) שנתנכרו מעשיו מחמת ערלת לבו שהוא ערל לב רשע (זבחים יח:). **וערל בשר.** שמתו אחיו מחמת מילה (יומא שם וסנהדרין שם ושם וזבחים שם). **לא יבא אל מקדשי.** והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה (סנהדרין פד.). **מאן אמר.** מאין למדו דבר זה, ששנינו בפרק שני דזבחים (טו:) שהכהן ערל עבודתו פסולה (יומא עא:). **וטמא טמא יקרא.** הוא עצמו אומר טמא רחקו מעלי (שבת סז.) צועק ואומר טמא הוא (חולין עח.) כלומר סורו מעליו שטמא הוא (סוטה לב:). **כל השם אורחותיו.** מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה (סוטה ה:).

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ח מהל' י"ט הלכה ד סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקמד סעיף ג:

לו ב ג מיי' פ"ז שם הלכה י סמג לאוין שם טוש"ע שם:

לז ד מיי' שם פ"ח הלכה ד סמג וטוש"ע שם:

לח ה מיי' שם פ"ז הלכה י סמג שם טוש"ע שם סעיף א:

לט ו מיי' פ"ח מהלכות טומאת מת הלכה ט סמג עשין רלא:

מ ז מיי' פ"י מהלכות טומאת צרעת הלכה ו [ח] סמג עשין רלה:

◆

תורה אור השלם

1. וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים: דברים יט י
2. וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: יחזקאל לט טו
3. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים כָּל בֶּן נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יחזקאל מד ט
4. וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא: ויקרא יג מה
5. לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט יד
6. וְאָמַר סֹלּוּ סֹלּוּ פַּנּוּ דָרֶךְ הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי: ישעיהו נז יד
7. וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: שמות יח כ
8. וְהִזַּרְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם: ויקרא טו לא
9. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא יח ל
10. זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים: תהלים נ כג

◆

רבינו חננאל

פיסקא וחוטטין אותן. חטיטה אין חפירה לא. ותריצנא הכי חוטטין בורות שיחין ומערות יחיד, בשיחיד צריך להן, ואין צריך לומר של רבים דכי רבים צריכין להם אפי' חפירה נמי שרי. ואין חופרין של יחיד, דכי אין יחיד צריך להן אפי' חטיטה נמי אסור. אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא דקתני עושין כל צרכי רבים, לאתויי מאי לאו לאתויי חפירה. ודחינן לא, לאתויי הא דתניא יוצאין לקווץ את הדרכים ולתקן את הרחובות (והאיסטראות) [והאיסטרטאות] ולמוד המקואות וכל מקוה שאין בו מ' סאה מרגילין לתוכו ארבעים סאה. ומניין שאם לא יצאו ותיקנו כל אלו, כל דמים שנשפכו שם מעלה אני עליהם כאילו הם שפכום, שנאמר ועשית מעקה לגגך וגו', וכתיב והיה עליך דמים. ופריק הא בהדיא קתני לה, מתקנין את הדרכים כו', כל צרכי רבים לאתויי מאי, לאתויי חפירה של רבים שהיא מותרת ש"מ. **תניא** בורות שיחין ומערות של יחיד, כונסין לתוכן מים במועד אבל לא חוטטין אותן ולא שפין את סדקיהן, ושל רבים חופרין אותן וסכין אותן בסיד. **ומציינין את הקברות.** רמז לציון מנא לן, מדכתיב וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון. ועד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה, אלא גמרה גמירי לה ויחזקאל אסמכה אקרא. רבי אבהו אמר מהכא, וטמא טמא יקרא, טומאה קוראה לו ואומרת פרוש פרוש. וש"מ נמי, כל מי שאירע בו דבר כגון המצורע וכיוצא בו, צריך להודיע לרבים ורבים מבקשין עליו רחמים, שנא' וטמא טמא יקרא. ורבנן אחריני נמי אמרי מהני קראי, ולפני עור לא תתן מכשול. וכתיב הרימו מכשול מדרך עמי. [וכתיב] והודעת להם את הדרך ילכו בה. רב אשי אמר ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. רבינא אמר ושם דרך אראנו בישע אלהים. **וכל השם אורחותיו** זוכה ויושב ורואה בישועתו של הק', שנאמר ושם דרך אראנו בישע אלהים קרי ביה ושם דרך. ר' ינאי הוה ליה ההוא תלמידא כל שתא הוה מקשי ובשבתא דריגלא לא הוה מקשי,

מוסף תוס'

א. אם צריך להם חוטטין אותן ושפין את סדקיהם ואין צריך לומר שכונסין מים לתוכן אבל לא חופרין אותן ולא סדין אותן בסיד אע"פ שהיחיד צריך להם ואם אין היחיד צריך להם אפי' לחטט ולשוף סדקיהן אסור ואינו מותר אלא לכנוס מים לתוכן. ריטב"א. ב. אם צריכין להם. ריטב"א. ג. וכ"ש שאר הדברים. ריטב"א. ד. ואם אין צריכין להם אין חופרין ואין סדין אבל חוטטין ושפין סדקיהן וכ"ש שכונסין מים לתוכן, ופי' כונסין לא ע"י כלים דא"כ טורח גדול הוא אלא שממשיכין שם ע"י חריץ או אמה כדפירש"י ז"ל, וכל שאין להם מים לשתות במועד כלל אלא משם אפי' לצורך יחיד חופר ועושה כל מלאכה ואפי' בפרהסיא ככל אוכל נפש. ריטב"א. ה. ורמז הוא. ר"י מלוניל. ו. שלא בא הכתוב להזהיר ולומר שיהא אדם עושה ציון אלא היה מתנבא שיעשו ישראל ציונין על עצמות פגרי האומות המושלכים בארצם. ר"י מלוניל. ז. וכי היו נכשלין מימות משה ועד כאן, זה לא יתכן. רבינו שלמה בן היתום. ח. בשבת הגדול שלפני פסח ועצרת וראש השנה וסוכה. רבינו שלמה בן היתום.

קרי עליה [1] ושם דרך אראנו בישע אלהים תנו רבנן [א] [א]אין מציינין לא על כזית מן המת ולא על עצם כשעורה ולא על דבר שאינו מטמא באהל אבל מציינין על השדרה ועל הגולגולת על רוב בנין ועל רוב מנין המת [ב]ואין מציינין על הוודאות אבל מציינין על הספיקות ואלו הן הספיקות סככות ופרעות ובית הפרס [ב] [ג]ואין מעמידין ציון במקום טומאה שלא להפסיד את הטהרות [ג] [ד]ואין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל וכזית מן המת אינו מטמא באהל והא [ד] (תניא) [ה] אלו שמטמאין באהל כזית מן המת אמר רב פפא הכא בכזית [ה]מצומצם עסקינן דסוף סוף מיחסר חסר מוטב ישרפו עליו תרומה וקדשים לפי שעה ואל ישרפו עליו לעולם ואלו הן הספיקות [ו]סככות ופרעות [ו] סככות אילן המיסך על הארץ פרעות [א] [ז] אבנים פרועות היוצאות מן הגדר בית הפרס כדתנן [ח] [ז]החורש את הקבר הרי הוא עושה בית הפרס וכמה הוא עושה מלא מענה מאה אמה ובית הפרס מי מטמא באהל [ט] והאמר רב יהודה אמר שמואל [ח]מנפח אדם בית הפרס והולך ורב יהודה בר [י]אמי משמיה דעולא אמר [ט]בית הפרס שנידש טהור אמר רב פפא לא קשיא כאן בשדה שאבד בה קבר כאן בשדה שנחרש בה קבר ושדה [ב] שנחרש בה קבר בית הפרס קרי ליה אין והתנן [כ] שלשה בית הפרס הן [י]שדה שנאבד בה קבר [כ]ושדה שנחרש בה קבר [ל]ושדה [ג] בוכין מאי שדה בוכין רב יהושע בר אבא משמיה דעולא אמר שדה שמפטירין בה מתים וטעמא מאי אמר אבימי משום יאוש בעלים נגעו בה ושדה שנחרש בה קבר לא בעי ציון והא תניא [ל] [מ]מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבה יש בה אילנות [מ] בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר [נ]ר' יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד לפי שאין הכל בקיאין בדבר אמר רב פפא כי תניא ההיא בשדה שאבד בה קבר דציינוה יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר וליחוש דלמא אילנות מגואי וקבר מבראי כדאמר עולא בעומדין על הגבולין הכא נמי בעומדין על הגבולין

ודלמא

קרי עליה ושם דרך. שמחשב בשעות אי זה מהן להקשות אי זה מהן שלא להקשות: **אבל מציינין על השדרה.** שאע"פ שאינה אלא עצם אחד מטמא טומאה באהל: **רוב בנינו.** כגון עצמות גדולות כגון קוליות אע"פ שאין בו רוב מנינו: **רוב מנינו.** רוב העצמות ואע"פ שאין בו רוב בנינו: **אין מציינין על הוודאות.** הואיל דברור לכולי עלמא דאית ביה טומאה ודאית לא מטלטלי באותו מקום טהרות: **אבל מציינין על הספיקות.** שיש עליהן אהל כגון סככות ופרעות (א) הסמוכות לרה"ר הסמוך לבית הקברות דמספקא לן בהו טומאה דכיון דיש עליהן אהל רגילים לקבור שם במקום צנוע: **סככות ופרעות ובית הפרס.** מפרש לקמן: **אין מעמידין הציון על הטומאה שלא להפסיד טהרות.** שאם הטומאה ממש תחת הציון אינו מרגיש עד שבא על הציון פתאום ויטמאו הטהרות שהרי הטומאה תחת הציון אלא עושין הציון סמוך לטומאה ברחוק כל שהוא וכשבא על הציון מרגיש מן הטומאה ואינו הולך עליה: **אין מרחיקין את הציון ממקום טומאה.** יותר מכל שהוא: **שלא להפסיד ארץ ישראל.** שכשרואה הסימן מיד פורש ונמצא ארץ ישראל בטומאה שלא לצורך: **וכזית מן המת אינו מטמא באהל.** דקתני אין מציינין על כזית מן המת ולא על כל דבר שאינו מטמא באהל: **אמר רב פפא.** לעולם כזית מטמא באהל והא דקתני אין מציינין בכזית מצומצם עסקינן דמחסר חסר בקרקע ולהכי אין מציינין: **ישרפו עליו [תרומות] וטהרות שעה אחת.** דכל העובר על אותו כזית כשנקבר מחדש שורפין טהרותיו דעדיין לא חסר: **ואל ישרפו עליו לעולם.** שאם מציינין אותו שורפין עליו (על) כל תרומה שעוברין על אותו ציון לעולם שלא לצורך שהרי חסר וזימנין דלא חזי ליה כגון בלילה וכי הדר חזי ליה ואמר נטמאת תרומתי ושרף לה והיא לא נטמאת דההוא כזית כבר חסר וכשאין מציינין אותו אין שורפין עליו אלא מחדש שלא חסר: **אילן המיסך על הארץ.** וטומאה תחת נוף אחד ואינו יודע תחת איזה נוף עושה ציון: **בית הפרס.** (י) חצי מענה תלם אחד של מאה אמה: **מנפח אדם.** ההולך לשחוט פסחו דאם יש עצם כשעורה המטמא בהיסט מתפזר ברוח ועושה פסח בבית הפרס אזיל לו ואי מטמא באהל היכי אזיל עליה: **בשדה שאבד בה קבר.** קתני דמציינין דמטמא באהל אבל בשדה שנחרש בה קבר אין צריך לציין ולא מטמא באהל דנימא מחרישה סלקיה לטומאה: **שלשה בית הפרס הן.** שאין הולכין בו אוכלי תרומה: **שמפטירין בה את המתים.** שכשמביאין מתים ממקום למקום לקבור כשבאין בשדה סמוך לעיר נפטרין אלו שהביאום ממקומן והולכין להם ובאין אנשי המקום (ב) ומקבלין אותן ורוחצין אותן שם וקוברין אותן: **וטעמא מאי.** חוששין ביה משום טומאה: **משום יאוש בעלים.** לפי שהביאום ממקום רחוק נדלדל אבר ונפל שם ונתייאשו אלו על אלו והניחוהו שם: **ושדה שנחרש בה קבר לא בעי ציון.** דקא מתרלת הא דקתני מנפח אדם בית הפרס כשנחרש: **ואינו יודע מה טיבה.** אם הוא שדה שנחרש בה קבר ויכול לילך בניפוח ואם מפני שנאבד בה קבר ואינו יכול להכנס בה בנפיחה דמטמא באהל: **יש בה אילנות בידוע שנחרש.** השדה לצורך האילנות ויכול להלך שאינו מטמא באהל. אלמא מדקתני בה מצא שדה מצויינת דמציינין בית הפרס שנחרש: **אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר.** ולא נחרש ומטמא באהל: **רבי יהודה אומר.** לעולם לא הוי בחזקת שנחרש עד שיהא שם זקן או ת"ח שיהא יודע שנחרש: **אמר רב פפא.** לעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון והאי דקתני בידוע שנחרש בה קבר בשדה שאבד בה קבר וציינה לאלתר: **יש בה אילנות בידוע שנחרש.** לאחר שציינוה ולעולם בית הפרס שנחרש לא בעי ציון: **אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר.** ולא נחרש: **וליחוש דלמא אילנות מגואי וטומאה מאבראי.** ולא נחרש במקום טומאה מבחוץ לאילנות אלא בין האילנות והוי שדה שאבד בה קבר ולא נחרש ואמאי קאמר בידוע שנחרש בה קבר: **בעומדין האילנות על הגבולין.** של רשות הרבים דודאי ליכא טומאה מבראי דלא קברי אינשי ברשות הרבים אלא בין האילנות הויא טומאה ונחרש בשביל האילנות:

ודלמא

אין מציינין. אין צריך ציון ואי גבי יום טוב מיירי הברייתא היכא לפרש אסור לציין (ג) ואסור לטרוח ביום טוב: **עצם כשעורה.** והוא הדין יותר מכשעורה כדמוכח בסמוך אינו מטמא באהל והאי דנקט כשעורה משום דהאי שיעורא מטמא במגע דהכי הלכה למשה מסיני כדאמרינן בשחיטת חולין (חולין דף קכו:): **שאינו מטמא באהל.** א] כגון תרווד רקב כדאיתא בהעור והרוטב (חולין דף קכו: ושם) ושדה שנחרש בה קבר כדלקמן בשמעתין ואפילו איכא ספק טומאה שמטמא בהיסט בלא נגיעה [א] לא הצריכו ציון דהיסט לאו מילתא דשכיחא היא שידרוס על קנה שטומאה עליו [ב] ולכך לא החמירו חכמים לציין משום היסט: **אילן המיסך על הארץ.** סמוך לבית הקברות דמספקא לן אי איכא טומאה תחתיו אי לא מסתמא אמרינן דמת תחתיו כיון דדרך מקום צנוע הוא ולכך בעי ציון [ג] ע"א דידעינן ודאי דאיכא טומאה תחת נוף אחד של אילן ויש הפרש בין נוף לחבירו ואין ידוע באיזה מקום ישנה [ד] והכי נמי איכא לפרש גבי אבנים שיש אבנים זו אצל זו הבולטות מן הגדר [ה]: **מנפח אדם בית הפרס והולך.** דמסתמא ליכא למימר שהגיעה המחרישה עד המת וליכא לאחזוקי מקום טהור בטמא מספק אלא חכמים החמירו משום חומרא דטהרות [ו] ומשום הכי הקילו [ז] (ד) דליכא ספיקא דאורייתא הם אמרו והם אמרו ולא היו רגילים לקבור מתים בעומק כי השתא בזמן הזה הילכך לא חיישינן שמא המת בעומק תחת המחרישה [ח] ומן הדין אפילו נפוח לא צריך כי אם חומרא בטהרות שהחמירו חכמים בדבר ואמאי לא חייש שיהא מת בקרקע ואין נוגע בו ומטמא באהל אי נמי בלא (ס) המאהילים מן הגלדים הוו מטמאין לאדם באהל אלא שמע מינה דלא מטמא באהל: **יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר.** דתניא התם (תוספתא דאהלות פי"ז) שדה שאבד בה קבר אינה ניטעת כל נטע [ט] וכגון שראויה לאילנות [י] ויש לנו לומר דמסתמא אם לא שאבד בה קבר היו נוטעים בתוכה [יא] (ס) אי נמי בידוע לאו דוקא ואגב דנקט רישא בידוע נקט סיפא בידוע וכן נ"ל לפי' הקונטרס:

אם

עין משפט נר מצוה

מא א ב ג ד ה מיי' פ"ח מהל' טומאת מת הלכה ט סמג עשין רלח:
ו [מיי' שם פי"ג הל"ב]:
מב ז מיי' שם פ"י הל"א סמג עשין רלא:
מג ח ט מיי' פ"ו מהל' ק"פ הלכה ח:
מד י מיי' פ"ח מהל' טומאת מת הלכה א סמג עשין לא:
מה כ מיי' שם פ"י הלכה א סמג שם:
מו ל מיי' שם פ"ח הלכה ד:
מז מ מיי' שם הלכה י ופ"י הלכה י:
מח נ מיי' שם פ"י הל"י:

◆

מוסף רש"י

מנפח אדם בית הפרס והולך. בנפיחה ואם יש עצם כשעורה רואהו ונשמט ממנו (חגיגה כה:) **דבשר** ליכא ועצם כשעורה לא מטמא אלא במגע ובמשא, הלכך מנפח כדי שלא יגעו רגליו בו והולך (נדה נז.) דכולא ספיקא משום עצמות היא ועצמות בלא בשר אינו מטמא באהל וכשמנפח לפני רגליו אם יש שם עצם גדול נראה מאליו ועצם קטן נראה בנפיחה ואינו מסיטו ברגליו (ערובין ל:) וסומך על כך שאם יש עצם רואהו, ואע"ג דמאהיל לא חיישינן, דאין עצם כשעורה מטמא באהל עד דאיכא שדרה או גולגולת שלמה או רוב בנין או רוב מנין (כתובות כח: ובעי"ז פסחים צב:). **בית הפרס שנידש.** בדריסת רגלי בני אדם (ערובין ל:) שדשוהו בני אדם ברגליהם (בכורות כט.) **דישה רבה** ברגלים הרבה (כתובות כח:) **טהור.** דתלינן לקולא ואמרינן כל העצמות נכתתו לפחות מכשיעור (שם) שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל (בכורות שם) שהרגלים נושאים את העצמות ושחקום (נדה שם) או: שדריסת הרגלים העבירתן והבא לעשות פסחו יבדוק אם נידש ויעבור, אבל לאכילת תרומה לא סמכינן עלה שיכול להמתין ובית הפרס מדבריהם ולא העמידום במקום כרת דפסח (פסחים צב:).

◆

רבינו חננאל

והוה קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים. ת"ר אין מציינין על כזית מצומצם מן [המת], דסופו מיחסר חסר, ותנן באהלות פרק שני אלו אם חסרו טהורין, כזית מן המת כזית נֵצֶל כו'. ולא על הבשר שסופו מתאכל והולך, ולא על עצם כשעורה, ולא על כל דבר שאינו מטמא באהל, אבל מציינין על השדרה ועל הגולגולת ועל רוב בנינו של מת ועל מנינו. ואין מציינין על הוודאות אלא על הספיקות, ואלו הן הספיקות סככות ופרעות, פי' (ותנן) [דתנן] באהלות פרק ח', הזיזין א) והגודריות, כו' עד והסככות והפרעות (אינן) [שהן] יכולין לקבל מעזיבה כו' ואלו הן הסככות אילן המיסך על הארץ והפרעות אבנים היוצאות מן הגדר. ומציינין על בית הפרס, בשדה שאבד בה קבר. ואין מעמידין ציון במקום טומאה עצמה שלא להפסיד את הטהרות אלא מרוחקין מעט. ואין מרחיקין ציון ממקום הטומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל. ואין מציינין על השדה שנחרש בה קבר וכל שכן שנידש. תניא שלשה בית הפרס הן, שדה שנחרש בה קבר ושנאבד בה קבר ושדה בוכים. פי' דתנן באהלות פרק י"ח שלשה בית הפרס הן החורש את הקבר ניטעת כל נטע וכו' עד ומטמאין במגע ובמשא ואינן מטמאין באהל, שדה שאבד בה קבר בתוכה כו' עד ומטמא במגע ובמשא ובאהל. מאי שדה בוכים, שדה שמפטירין בתוכה מתים. פי' דתנן באהלות פרק י"ח שדה בוכים לא ניטעת ולא ניזרעת ועפרה טהור וכו', מאי טעמא, יאוש בעלים נגעו בה. ומקשינן שדה שנחרש בה קבר לא בעיא ציון, והתניא מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבה, יש בה אילנות בידוע שנחרש בה קבר אין בה אילנות בידוע שאבד בה קבר. ופריק רב פפא, כי תניא ההיא בשדה שאבד בה קבר וציינוה, אם יש בה אילנות בידוע שאחרי שציינוה נחרש אותו הקבר. וניחוש דלמא אילנות גואי, פי' לא חרשו מקום הטומאה וטומאה אבראי קאי. ואמרי' בשאילנות עומדין על הגבולין.

מסורת הש"ס

א) [תוספ' שקלים פ"א], ב) [עי' גירסת התוס' לקמן ו. ד"ה דאמר], ג) [לקמן ו.], ד) [נ"ל תנן], ה) [אהלות רפ"ג], ו) [אהלות פ"ח מ"ב נזיר נד:], ז) [תוספתא דאהלות פ"ט], ח) אהלות פי"ז מ"א [תמורה יג. ע"ש], ט) ברכות יט: עירובין ל: פסחים לב: חגיגה כה: כתובות כח: נדה נז. בכורות כט., י) [ועי' מש"כ עה"ג ברכות יט:], כ) אהלות פי"ח מ"ב מ"ג מ"ד, ל) תוספתא דאהלות פי"ז, מ) [עיין תוס' כתובות כח: ד"ה בית הפרס], נ) נ"ל שלא מלא, ס) [אילנות רש"ש],

◆

תורה אור השלם

1. זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים: תהלים נ כג

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל מציינין כו' כגון סככות ופרעות הסמוכות לרשות הרבים. נ"ב עי' פרש"י במס' נדה דף נז ע"א וז"ל אילן המיסך על הארץ והוא סמוך לדרך בית הקברות וזימנין דמתרמי בין השמשות וקברי התם כו': (ב) ד"ה שמפטירין כו' ובאין אנשי המקום כו'. נ"ב לשון הערוך בערך בך ונקרא בוכים שכן דרך כשמתועדין יחד אלו עם אלו כולם בוכים ועי' בתוס' פ"ק דמס' נדה: (ג) תוס' ד"ה אין כו' אסור לציין דאסור לטרוח: (ד) ד"ה מנפח כו' ומשום הכי הקילו דכיון דליכא ספיקא:

◆

גליון הש"ס

תוס' ד"ה יש בה אילנות וכו' אי נמי בידוע לאו דוקא. עיין נדה דף סד ע"ב תוס' ד"ה ע"ג כולם:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' פרעות פרעות היוצאין מן הגדר כצ"ל (כ"ה במתני' דאהלות פ"ח מ"ב ובנזיר נד ב ועי' תוי"ט באהלות שם): [ב] שנחרש. נ"ל שאבד: [ג] בוכין. נ"ב ובתוספתא (פי"ז דאהלות) גרסינן כוכין (וכן פי' בערוך לחד פי'):

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה שאינו וכו' כגון תרווד רקב וכו'. נ"ב דבריהם תמוהים דבחולין שם מפורש דמטמא באהל וכן הוא משנה מפורשת פ"ב דאהלות ויעו"ש באהלות בספר שושנים לדוד עמד על דבריהם ועי' גם בספר יד דוד:

◆

מוסף תוס'

א. והוה לן למיחש שמא כשילך שם אדם יסיטנו ברגליו. שיטה לתלמיד ר"י מפאריס. ב. דאי רמי אארעא הא חזי ליה ופריש ואי תותי ארעא הוא כיון שאינו מטמא באהל ליכא למיחש למידי. שיטה לתלמיד ר"י מפאריס. ג. ולא מיירי באילן מאכל שאין אדם רשע לקבור שם מפני שאוסרו בהנאה אלא מיירי באילן סרק שא"צ לחרוש תחתיו לעולם. שיטה לתלמיד ר"י מפאריס. ואע"ג דספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור מ"מ כיון דמילתא דשכיח ואפשר הוא חשו חכמים. ריטב"א. ד. צריך לציין כל האילן כדי לפרוש מספק. תוס' הרא"ש. ה. וטומאה תחת אחת מהן ואין ידוע תחת איזו מהן. תוס' הרא"ש. ו. וחששו חכמים כי המחרישה הוליכה עצם כשעורה. ריטב"א. אע"ג דבעלמא טיהרו חכמים ספק טומאה ברה"ר היינו היכא שהטומאה מבוררת ולא נולד הספק אלא באקראי ופעם אחרת לא יטמא כיון שמקום הטומאה ידוע אבל הכא שלעולם השדה בספק לא רצו לטהר אע"ג דמדאורייתא טהור. כתובות כח: תוד"ה בית. לפי ששם הטומאה ידועה ואין ספק אלא לזה שנכנס בלבד, אבל בכאן הספק הוא לכל אדם. ריטב"א. ז. שינפח אותו ליזהר שלא ידע ויסיט, ומהלך בו. ריטב"א. ח. דמסתמא נשתברו לגמרי כל העצמות. ריטב"א. [ו]נראה דאפי' במקום הקבר מקילים כמו בשאר שדה. כתובות כח: תוד"ה בית. ט. שלא להרגיל בה רגל בני אדם ויטמאו באהל. תוס' הרא"ש. י. והוא מקום משקה וכו' וכל סביבותיה פרדסים. תוס' הרא"ש. יא. א"נ אם ניכר שנקצצו מתוכה אילנות, ומשום דאין מקיימין בה אילנות נקצצו. תוס' הרא"ש. ועיין רש"ש.

א) שם במשנה איתא והגוזריות.

ודלמא טומאה מגואי ואילנות מבראי במסובכין ואיבעית אימא הא אמרן א) אין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את א"י ר' יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד לפי שאין הכל בקיאין בדבר אמר אביי שמע מינה צורבא מרבנן דאיכא במתא כל מילי דמתא עליה רמיא אמר רב יהודה [א]מצא אבן מצויינת תחתיה טמא שתים אם יש סיד ביניהן טמא ואם אין סיד ביניהן טהור ואע"ג דליכא חורש והתניא ב) מצא אבן אחת מצויינת תחתיה טמא שתים אם יש חורש ביניהן ביניהן טהור ואם לאו ביניהן טמא אמר רב פפא [ב]הכא כשהסיד שפוך על ראשיהן ומרודה לכאן ולכאן אי איכא חורש ביניהן טהור דאימור מחמת חורש הוא (א) דאיקפל ואי לא סיד דביני ביני הוא וטמא א"ר אסי [ג]מצר אחד מצוין הוא טמא וכל השדה כולה טהורה שנים הם טמאין וכל השדה כולה טהורה שלשה הם טמאין וכל השדה כולה טהורה ארבעה הן טהורין וכל השדה כולה טמאה דאמר מר ג) אין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את א"י: ויוצאין אף על הכלאים: ואכלאים בחולו של מועד נפקינן ורמינהו ד) [ד]באחד באדר משמיעין על השקלים [ה]ועל הכלאים [ו]בחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכים ויוצאין לקווץ את הדרכים ולתקן הרחובות ולמוד המקואות ועושין כל צורכי רבים ומציינין את הקברות ויוצאין על הכלאים רבי אלעזר ורבי יוסי בר חנינא חד אמר [ז]כאן בבכיר כאן באפיל וחד אמר כאן בזרעים כאן בירקות א"ר אסי א"ר יוחנן [ח]לא שנו אלא שאין ניצן ניכר אבל ניצן ניכר יוצאין עליהן מאי שנא בחולו של מועד דנפקינן אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן משום שכר פעולה דמוזלי גבן אמר רב זביד ואיתימא רב משרשיא שמע מינה כי יהבינן להו שכר מתרומת הלשכה יהבינן להו דאי סלקא דעתך מדידהו יהבינן להו מאי נפקא לן מינייהו כל כמה דבעו ליתן להו ועד כמה אמר רב שמואל בר יצחק [ט]כאותה ששנינו ה) כל סאה שיש בה

רובע

ודלמא טומאה מגואי. ולא בין האילנות ולא נחרש במקום טומאה: (ב) **מסובכין.** שאינן עומדין בשורה אחת סביב הגבולין אלא מעורבין בכל השדה דודאי נחרש כל השדה בשביל האילנות: **הא אמרן אין מרחיקין ציון ממקום טומאה.** וכיון שסמוך לאילנות הציון ודאי טומאה בין האילנות היא ונחרש בשביל האילנות: **כל מילי דמתא עליה רמיא.** דתלמיד בקי הוא: **מלא אבן אחת מצויינת.** בסיד תחתיה טמא. ומפי מורי הזקן אבן אחת מצויינת שיש סיד על גבה דאינו צריך להרחיק הציון מן האבן לפי שהאבן גבוה על גבי קרקע ורואה את הציון מיד קודם שיהא נוגע בו אבל בשדה מרחיקין לה ציון בסמוך דזמנין לא חזי ציון עד דאתי ונגע ומאהיל: **שתים.** מצויינות תחתיהן טמא אבל ביניהן אם יש סיד ביניהם על הארץ טמא דמשום ציון הוא: **אע"ג דליכא חורש.** שלא חרש ביניהם מעולם טהור כי ליכא סיד: **אם אין חורש ביניהן טמא.** ואע"ג דליכא סיד לפי שציין את האבנים שמכאן ומכאן לא חשש לציין בינתים: **הכא.** דקתני כי ליכא חורש טמא כגון סיד שפוך על ראשי אבנים ומרודה לכאן ולכאן ביניהן דאי איכא חורש מחמת חורש הוא (ג) דאיקלף שנקלף מן האבנים ונפלו שם ביניהם וטהור ואי לא סיד דביני ביני הוא ומחמת ציון נעשה שם להודיע שיש גם ביניהם טומאה: **אין מרחיקין ציון ממקום טומאה.** ולהכי ציין כל ארבעה מצריו דתהא כל השדה נטמאה ובציון דמצר אחד לא סגי לכולה דאין מרחיקין ציון ממקום טומאה: **ואכלאים בחולו של מועד נפקינן ורמינהו באחד באדר משמיעין על השקלים.** שיהו ישראל מביאין תרומת שקלים בניסן דכתיב ו) בחדשו לחדשי השנה חדש והבא לי קרבן מתרומה חדשה: **בכרכים.** המוקפין חומה מימות יהושע בן נון: **ואת מקואות המים.** מקואות המים של מ' סאה שחוטטין אותן מן הזבל שנכנס לתוכן כל ימות הגשמים. והאי דלא פריך נמי בגמרא אשאר מתני' דתני ומתקנים הדרכים והרחובות בחולו ש"מ והכא תנא בט"ו באדר משום דלאו פירכא הוא דבדין הוא דמתקנין להו תרי זימני דכי מתקן בט"ו באדר אתו גשמים ומקלקלי להו והדרי ומתקני להו בחולו של מועד אבל אכלאים כיון דעקרו להו לגמרי בחמשה עשר באדר למה לי למיפק בו בחולו של מועד ולהכי קא מיבעיא: **כאן בבכיר כאן באפיל.** על הבכירות יוצאים בט"ו באדר על האפילות בחולו של מועד דפסח: **זורעים.** על התבואה יוצאין בט"ו באדר שקודמין לירקות: **לא שנו.** דאין יוצאין עליהם קודם אדר וקודם חולו של מועד: **משום שכר פעולה דמוזלי גבן.** כלומר שיכול לשכור פועלין בזול לפי שאינן עוסקין במלאכה בחולו של מועד: **שמע מינה.** מדעסקינן לשכור פועלים בזול: **כי יהבינן להו.** שכירות לפועלים דבטלי כלאים: **דאי סלקא דעתך מדידהו.** דבעל הבית (ד) יהיב להו אמאי יוצאין להכי בחולו של מועד משום שכר פעולה לבטלו בכל זמן אף על גב דליכא שכר פעולה בזול וכל מה דבעי ליתב להו אלא מתרומת הלשכה יהבינן להו וכל כמה דמלינן לאמלס מעות דהקדש עבדינן: **ועד כמה.** הוי כלאים דחייב לבטלו:

אם יש סיד ביניהם. הציון הוא מסיד [א] כדתנן פרק ה' דמעשר שני (מ"א) ומייתי לה פרק מרובה (ב"ק סט. ושם) אם יש סיד ביניהם לא ידענא כמה: **אע"ג** דליכא חרס. גרסינן ומלאתי מפרש חרס דומה הוא לחרסית ואין לבן כמו סיד ונ"ל פירושו אם יש חרסית ביניהם (ה) דומה שמציינין להודיע שהוא טהור שעד שם אין בית הקברות שאינה לבן בינתים: **אמר** רב פפא כשהסיד שפוך. פירוש ודאי כי ליכא סיד וחרסית טהורין אבל כשהוא מרודה ושפוך על ראשו אז צריך חרסית שאם יש חרסית יש לתלות שנתן לצידי האבן חרסית והסיד נתחבר בו ונרפו הסיד שעל ראשו עמה ואם אין חרסית א"כ סיד הוא של ציון בינתים ולפירוש הקונטרס גרסינן אף על גב דליכא חורש (ו) ומפרש ביניהם טהור דאינתקא לה טומאה דהוי לה קבר שנחרש [ב] ותימה לי נהי דטהור מטומאת אהל טהור לא הוי דהוי כמו שדה שנחרש בה קבר וטמא טהור מאהל קאמר א"נ לגמרי ע"י דישה וניפוח א"נ ביניהם איכא טובא ספיקות ושרי ספק אי איכא ציון (ז) הטומאה שביניהם אי לא ואפילו איכא ציון הרי נחרש ומלאתי מפרש דהשתא סלקא דעתיה דה"פ אם יש ביניהם חורש טהור דודאי לא היה שם טומאה דאם היה ביניהם לא היה חורשו אדם תימה לי אמאי לא פריך דקתני בקמייתא אם יש סיד ביניהם בינתים טמא אע"ג דאיכא חורש והכא קתני אם יש חורש ביניהם טהור ואע"ג דאיכא סיד ונ"ל דסלקא דעתיה דהך בתרייתא איירי בדליכא סיד דכי איכא סיד לא היה טהור לעולם דהא אין מציינין אם לאו על הטומאה (ח) וכי חורשו לא יהא טהור ולהכי לא מקשה כי אם מסיפא דברייתא קמייתא דאיירי בדליכא סיד: **דאמר** מר אין מרחיקים. כך פירש בתוספתא ובקונט' [ג] ובספרים מלאתי דאמר מר אין מעמידין ציון כו' ולפי זה אינו נותן טעם למה כל השדה טמא אלא נותן טעם למה תחתיהן טהורין דאין מעמידין ציון במקום הטומאה ונהי דברוח אחד או שנים או שלשה יש לנו לומר דכל תחתיה טמא כי אין הטומאה בפחות מן הציון אבל בארבעה יש לתלות הטומאה בכל השדה לפיכך תחתיהן טהורים [ד]: **ואכלאים** בחולו של מועד נפקינן. במשנה פי' מאי טעמא לא מקשה על אינך [ה] ובירושל' מקשה מציינין על הקברות ולא כבר ציינו ומתרץ כגון שירד שטף מים של גשמים ושטפו [ו]: **בט"ו** קורין את המגילה. הוי מצי למתני בי"ד בו ז) (בכפרים) אלא משום דט"ו זמן דדברים אחרים הוא כגון ומתקנין את הדרכים וכו': **דמוזלי** גבן. למ"ד לקמן (דף יג.) שכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי ניחא שיכולין ליטול שכרן אלא למאן דאמר אסור לא ידעינן היכן ישכרו פועלים במועד ושמא יש לומר דהני דמלות התירו: **מתרומת** הלשכה. אין להקשות הא אית בהן מעילה דלב ב"ד מתנה עלייהו ובפרק בתרא דכתובות (דף קו. ושם) איכא מילי טובא שנוטלין שכרן מתרומת הלשכה [ז]: **שיש** בה רובע. פירוש כשרוה לזרוע דהא קתני סיפא ר' יוסי אומר יבור והא לא שייך בנזרע כבר ובפרק המוכר פירות (ב"ב דף לד. ושם) מייתי לה מיהו בשמעתין דאיירי בנזרע כבר יש לומר דלא פליגי:

ואין

מסורת הש"ס

א) [לעיל ה:], ב) תוספתא שקלים פ"א [עי"ש], ג) [לעיל ה:], ד) מגילה יג: כט. שקלים פ"א מ"א, ה) כלאים פ"ב מ"א ב"ב לד., ו) [במדבר כח], ז) [נ"ל בשאר עיירות],

הגהות הב"ח

(א) גמ' דאימור מחמת חורש הוא דאיקלף ואי לא סיד: (ב) רש"י ד"ה מסובכין נ"ל במסובבין: (ג) שם ד"ה הכא כו' מחמת חורש הוא הס"ד ואח"כ מה"ד דאיקלף כו' וטהור הס"ד ומה"ד ואי לא כו': (ד) ד"ה דאי ס"ד מדידהו דבעל הבית יהבינן להו אמאי: (ה) תום' ד"ה אע"ג כו' אם יש חרסית ביניהם שאינה לבן בינתים דומה שמציינין וכו' אין בית הקברות הס"ד: (ו) ד"ה אמר כו' אע"ג דליכא חורש ביניהם טהור ומפרש דאינתקא כו': (ז) בא"ד אי איכא ציון על הטומאה שביניהן: (ח) בא"ד אם לאו על הטומאה ואפילו חורשו לא:

מוסף רש"י

משמיעין על השקלים. בהכרזת בית דין (מגילה כט.) בית דין מכריזין שיביאו שקלים למקדש (שם יג:) **ועל הכלאים.** לעקור כלאי הזרעים הניכרין בין התבואה (שם כט:) שגדלו הזרעים קצת וניצן ניכר ועוקרין אותן משדותיהן בהכרזת בית דין (שם יג:).

מוסף תוס'

א. כי כך היה דרכן כשמציינין את הקבר משקעין אבן אחת בצד ראשו ואבן אחת בצד מרגלותיו וממחין סיד במים ושופכין אותו על אותן אבנים וביניהם מראשו ועד רגליו. תוס' הרא"ש. ב. שאפי' היה שם מת כבר נחרש. ריטב"א. ג. [ד]ליכא למימר שאין טמא אלא מקצתו דהא אין מרחיקין ציון ממקום כו'. שיטה לתלמיד ר"י מפארים. ד. וא"ת כיון דגביהי מצרים קצת, מניחין שפיר הציון על הטומאה דשפיר חזי להו מקמי דמטי עליהו וי"ל כיון דהמצרים מן השדה נינהו וכו' סמכינן שפיר אהך חזקה דאין מעמידין ציון כו'. שיטה לתלמיד ר"י מפארים. ה. אמאי לא פריך נמי מכל הני דתני הכא דבט"ו באדר מציינין על הקברות ומודדין את המקואות ומתקנין את הדרכים וכל הני תני במתני' דעבדינן להו בחולו של מועד. שיטה לתלמיד ר"י מפארים. ו. אבל אכלאים ודאי ראוי להקשות דכיון דעקרי להו לכלאים באחד באדר ולמעלה הרי אינן חוזרין וצומחין א"כ אמאי נפקי עלייהו בחולו של פסח תרי זימני. רבינו שלמה בן היתום. ז. מתרומה ישנה, כל מה שהיה נשאר בלשכה מר"ח ניסן ואילך קריא ליה מותר הלשכה מפני שאין לוקחין מהם מעתה קרבנות אלא מתרומה חדשה, ולב ב"ד היה מתנה עליהם בכל שנה לומר שכל מה שיותר להם שלא יצטרכו לקרבנות צבור שיעשו ב"ד מהם מה שירצו, כדאמרינן בספ"ק דשבועות (יא.) גבי תמידין שלא הוצרכו לצבור, לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יחול דמיהן. שיטה לתלמיד ר"י מפארים.

עין משפט נר מצוה

מט א ב ג מיי' פ"ח מהלכות טומאת מת הלכה יא:

נ ד מיי' פ"א מהלכות שקלים הלכה ט סמג עשין מה:

נא ה מיי' פ"ב מהל' כלאים הלכה טו:

נב ו מיי' פ"א מהל' מגילה הל' ד סמג עשין דרבנן ד טוש"ע א"ח סי' תרפח סעיף א:

נג ז ח מיי' פ"ב מהל' כלאים הלכה טו והלכה יז:

נד ט מיי' שם הלכה [ז] טז:

רבינו חננאל

וניחוש דלמא טומאה גואי ואילנות על הגבולין בראי, ופרקינן במסובכין. איבעית אימא כדאמ' אין מרחיקין ציון ממקום הטומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל. ר' יהודה אומר עד שיהא שם זקן או תלמיד שתיקן זה הציון, לפי שאין הכל בקיאין בדבר. ש"מ צורבא מרבנן דאיתיה במתא כל מילי דמתא עליה רמיין. **אמר רב יהודה** מצא אבן אחת מצויינת תחתיה טמא, שתים אם יש סיד ביניהן טמא, ואם לאו טהור. ואם היה הסיד שפוך על ראשיהן ומרודה לכאן ולכאן אי א) איכא חרש ביניהן טמא, דאמרי' מחמת חרש הוא דאיקפל, ואם לאו סיד דביני ביני הוא וטהור. אמר ר' אסי מצא ציון מצד אחד הוא הצד טמא וכל השדה טהורה, וכן שלשה הן טמאין וכל השדה טהורה, ארבעה השדה כולה טמאה והציונין שהציון בהן טהורין. דאמר מר אין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל כו'. **ויוצאין אף על הכלאים.** ומקשינן איני דבחולו של מועד יוצאין על הכלאים, והתנן בחמשה עשר באדר יוצאין על הכלאים. ופרקינן בבכיר יוצאין בחמשה עשר באדר, באפיל יוצאין בחולו של מועד. ויש אומרים כאן בזרעים וכאן בירקות. (ו)אמר ר' יוחנן לא שנו בחולו של מועד אלא שאין ניצן ניכר, פי' ציץ שלהן ניכר. אבל אם הציץ שלהן ניכר שהוא כלאים יוצאין לאלתר ואין שוהין אותן עד חולו של מועד. ומאי שנא בחולו של מועד יוצאין על הכלאים, אמר ר' יוחנן [משום] שכר פעולה, עת שהפועלים בטלין ונשכרין בזול לעקור הזרעים ולהשליכן, ובעינן למיתן להו אגרייהו מתרומת הלשכה.

א) אולי צ"ל אי איכא חרש ביניהן טהור כו' דביני ביני הוא וטמא, ואולי דרבינו היה לו גרסא אחרת.